

Бојана ШЋЕПАНОВИЋ*

Министарство правде
Република Србија

УДК 343.54/.55
DOI: 10.5937/adpn2403041S

Оригинални научни рад

ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТИ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Сажетак

У раду су сагледани виктимолошки аспекти Закона о спречавању насиља у породици, који су указали да је у циљу остваривања потпуне и адекватне заштите жртава насиља у породици неопходна благовремена мултисекторска сарадња свих релевантних институција и установа које примењују овај закон. Позитивни ефекти оваквог приступа су се одразили на учесталије пријаве насиља у породици и на адекватнију заштиту и подршку жртвама насиља. Како би се сагледао предметни аспект, радом је обухваћен приказ казнене политике Основних судова пре и након примене Закона о спречавању насиља у породици. Аутор је кроз приказану статистику показао да је доследна примена закона и адекватна подршка жртвама резултирала успостављањем јаче правне сигурности. Дакле, апострофирана је узрочно–последична веза поверења жртва у надлежне институције, односно пријаве насиља, са једне стране и санкционисања учиниоца насиља, са друге стране. Статистичком анализом лица осуђених за кривично дело насиље у породици пре и након примене Закона о спречавању насиља у породици, видимо позитивне аспекте овог превентивног закона кроз већи број процесуираних учинилаца кривичног дела насиље у породици.

* Ауторка је државна секретарка у Министарству правде Републике Србије, мастер правних наука са положеним правосудним испитом. Електронска адреса ауторке: bojana.bogdanovic@rocketmail.com; ORCID: 0009-0008-8672-6828.

Кључне речи: механизми подршке и заштите жртава насиља у породици, Закон о спречавању насиља у породици, процена ризика, хитне мере, казнена политика основног суда.

1. УВОД

Насиље у породици је негативан вид друштвене појаве која је широко распрострањена и присутна у свим етапама историјског и цивилизацијског развоја друштва, па је тако приметна већ код првих заједница људи код којих је долазило до успостављања међусобних односа по принципу доминације јачих над слабијима. Тек у новијој историји можемо рећи да се активно развила свест друштва о насиљу у породици, као друштвеном проблему и тек тада се почело активније указивати на његове штетне последице и на потребу да се оно правно уреди и санкционише. Насиље у породици се испољава кроз манифестацију моћи, у виду штетног понашања једног члана породице којим се угрожава телесни интегритет, духовни мир и спокојство другог или осталих чланова породице. Дакле, насиље у породици представља вишедимензионални проблем који је тешко у потпуности искоренити. Предрасуде које су дубоко инкорпорисане у корене традиције једног друштва, често су те које омогућавају да поједини појавни облици насиља у породици остану „непримећени“, остајући тако под велом културног наслеђа, потпуно прихватљиви за друштво у коме се испољавају.

Обележја насиља у породици се испољавају кроз успостављање контроле над жртвом и то најчешће у континуираном дејству. У веома малом броју случајева насиље у породици се испољава као краткотрајни чин, односно акт који се само једанпут догодио, те је и извршењу појединих кривичних дела и са најтежим, смртним исходом, често претходио одређени, дужи период психичког, физичког, економског, сексуалног или другог облика насиља у породици. Успостављање контроле над брачним, односно ванбрачним партнером или другим члановима породице, над којим се врши насиље, јесте кључан моменат када почиње процес насиља у породици. Суштина контроле лежи у тежњи да се успостави апсолутна доминација над жртвом насиља и да се сломи сваки вид отпора код жртве. Неретко, учинилац насиља манипулацијом и обманом уверава лице над којим врши насиље да то чини за њено/његово добро, тако да то лице најчешће није ни свесно тренутка када је постало жртва.

2. НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У КОНТЕКСТУ ПОЗИТИВНОГ ПРАВА

Уставом Републике Србије зајемчена су основна људска права. Чл. 19. прописује да „јемства људских и мањинских права у Уставу служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном, отвореном и демократском друштву, заснованом на начелу владавине права“. Устав забрањује и сваку врсту дискриминације, те је тако у чл. 21 на децидиран начин прописано „да су пред Уставом и законом сви једнаки и да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета“. Овим се јасно указује да је Уставом прокламовано начело равноправности полова, што је један од суштинских услова за успостављање социјалне правде. Како сваки вид насиља угрожава основна људска права, то значи да сваки грађанин наше земље има право на заштиту од насиља у породици, и то право му је Уставом загарантовано. Насиље у породици је у домаћем законодавству прописано као кривично дело које се налази у корпусу кривичних дела против брака и породице. Иако је кривично дело сврстано у групу кривичних дела против брака и породице, самом инкриминацијом из чл. 194 Кривичног законика се не напада или угрожава породица као таква, већ извршилац кривичног дела насиља у породици (Шкулић 2009, 10). Закон познаје четири облика овог кривичног дела. Кривични законик (КЗ), у чл. 194. ст. 1. дефинише да насиље у породици чини онај „ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице“. Поред напред наведеног, постоје још три облика извршења овог кривичног дела, која се разликују према начину извршења дела или према последици која је наступила, а који се манифестују као лака телесна повреда, тешка телесна повреда или у најтежем случају – смрт лица према коме је насиље извршено. У складу са квалификацијом кривичног дела, законодавац је одмерио и адекватну кривичну санкцију– казну затвора која се креће у распону од две до десет година, док је за најтежи облик са смртним исходом предвиђена казна затвора од најмање десет година.

Закон о спречавању насиља у породици (ЗСНП) је *lex specialis* у односу на друге законе и примењује се приоритетно када је у питању спречавање насиља у породици за кривична дела прописана овим законом. Према овом закону дефиниција насиља у породици упућује да је у питању „акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству“ (чл. 3. ст. 3). ЗСНП је превентивни закон који уводи низ новина у наш законодавни оквир, почев од изрицања хитних мера са изузетно кратким роковима за њихово спровођење, али и прописивањем строгих санкција услед кршења истих и то казне затвора до 60 дана. Кршење изречених хитних мера представља прекршај који се санкционише (чл. 14 ст. 2). Новина јесте увођење процене ризика, коју по изласку на лице места врше овлашћени полицијски службеници који су прошли посебне специјализоване обуке и сензибилисали се да врше адекватну процену ризика на основу листе ризика и тиме превентивно делују и спрече ескалацију насиља. Поједини аутори сматрају да је овај закон наглашено превентиван посматрано са аспекта члана породице – „могуће жртве“, док је посматрано са аспекта члана породице – „могућег учиниоца насиља“ наглашено репресиван (Коларић 2018, 50). Такође, овај закон уводи још једну новину која се тиче разлога за довођење, дакле, полиција има могућност да доведе и задржи лице за које је проценила да може учинити насиље у породици (Марковић 2017, 253).

3. МЕХАНИЗМИ ПОДРШКЕ И ЗАШТИТЕ ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ ПРЕ ПРИМЕНЕ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

До доношења ЗСНП-а, заштита насиља у породици се спроводила у два правца, са кривичноправног аспекта, увођењем кривичног дела насиље у породици у наше кривично законодавство, те применом КЗ-а и Законика о кривичном поступку (ЗКП), као и са породичноправног аспекта, кроз парнични поступак, у складу са тада важећим Породичним законом. Доношењем Националне стратегије за спречавање и

сузбијање насиља према женама у породици и партнерским односима (2011–2015) створен је адекватан структурални оквир за усклађивање нашег правног система са међународним правним стандардима. Након тога је било потребно формализовати правила поступања надлежних институција која се баве заштитом насиља у породици, обзиром да још увек нису постојала законска решења која уређују мултисекторску сарадњу надлежних државних органа. У том циљу донет је Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима¹ који је донекле повезао државне органе када је у питању пружање заштите од породичног насиља, указујући на институционалне механизме који су делотворни. Кључ је препознавање насиља од стране запослених у институцијама који први дођу у контакт са жртвом насиља, а ту се пре свега мисли на запослене у центрима за социјалан рад, полицији, здравственим установама, судовима и јавним тужилаштвима. Након уочавања насиља запослени је дужан да контактира и остале надлежне установе и да међусобно размењују информације и да потом сачини извештај који ће садржати конкретне и релевантне податке о уоченом насиљу у породици. Такође, према Општем протоколу, дужност је сваког службеног лица, који на свом радном месту, дође до сазнања која указују да је жртва претрпела насиље у породици или партнерским односима, да без одлагања пријави полицији насиље. Међутим, у пракси се поменута међуинституционална сарадња није у потпуности показала као ефикасна, постојали су извесни пропусти у реаговању надлежних институција, који су, у појединим случајевима довели и до потпуног изостанка реакције па самим тим ни заштита жртве није била адекватна.

Паралелно са тим, центри за социјални рад су имали своје методе, којима се и данас служе, а помоћу којих су се оспособили да у кризним случајевима унапреде подршку угроженим члановима породице, посебно деци и старим лицима. Најзначајнији методи су вођење случаја и конференција случаја. Вођење случаја подразумева „системски приступ у социјалном раду и активности процене, аранжирање приступа услугама, координацији и надгледању услуга које треба да одговоре на клијентове потребе“ (Жегарац 2015, 17). Други метод, односно алатка од изузетне важности јесте конференција случаја, која

¹ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима доступан је на следећој интернет адреси: <https://www.sigurnakuca.net/sites/default/files/inline-files/LjubicastiTekst.pdf>.

представља састанак службених радника надлежних центара за социјални рад са осталим представницима институција за које је утврђено да су релевантне у спречавању насиља у породици и пружању подршке жртви. Конференција случаја разматра појединачне, најтеже случајеве насиља у породици и о свом раду припрема извештај. Она је заправо претеча Група за координацију и сарадњу коју ће ЗСНП предвидети и детаљно регулисати.

Такође, најпре је у оквиру Вишег јавног тужилаштва у Београду, 2014. године, по први пут основана Служба информисања оштећених лица и сведока у јавним тужилаштвима, а потом је исто учињено и у осталим вишим јавним тужилаштвима, јер је постојала потреба за бољим информисањем оштећених лица у фази тужилачке истраге. Служба је основана како би на потпунији начин пружила потребне информације лицима која су оштећена у кривичном поступку, али и сведоцима, и на тај начин их упутила на њихова права и обавезе и информисала их о начину остваривања тих права. На овај начин, обезбеђује се да наведена лица што безболније и са што мање траума остваре своја права и обавезе у преткривичном и кривичном поступку. Проблеми који се јављају у пракси када је у питању сарадња свих релевантних институција у борби против породичног и партнерског насиља и дефинисању ко је и у ком моменту од институција одговоран за предузимање одређене радње, изискивали су успостављање функционалније заштите жртвама насиља у породици законском регулативом, коју је, касније, установио Закон о спречавању насиља у породици. У том периоду, пре доношења наведеног закона поступци за насиље у породици су се водили искључиво у складу са одредбама важећег ЗКП-а. Са тим у вези, преткривичним поступком руководи надлежни јавни тужилац, док су полиција и сви други органи који учествују у преткривичном поступку, дужни да јавног тужиоца обавесте о свим радњама које су предузели у циљу откривања кривичног дела.

Основни судови – насиље у породици чл. 194.																				
Врста дела Насиље у породици (КЗ,чл.194)	Укупан бр. лица за које је донета првостепена пресуда	СТРУКТУРА ОСУЂУЈУЋИХ ПРЕСУДА											Условно осуде	Повчана казна	Рад у јавном интересу	Ослобађајуће пресуде	Одбијајуће пресуде	Окупиране имовинске користе		
		Укупан бр. лица за које је донета осуђујућа пресуда	Укупан бр. лица ослобођено од казне	БРОЈ КАЗНИ ЗАТВОРА															Укупно казни затвора	
				РАСПОН КАЗНИ																
				До 6 месеци	Од 6 месеци до 1 год.	Од 1 до 3 год.	Кућни затвор	Од 3 до 5 год.	Од 5 до 10 год.	Од 10 до 20 год.	Од 20 до 40 год.	Од 40 до 30								Укупно казни затвора
2012. год.	2217	1855	1	349	145	51	0	2	0	0	0	547	1271	35	0	154	208	0		
2013. год.	2369	1976	5	393	149	53	0	5	0	0	0	600	1357	13	1	183	210	0		
2014. год.	1800	1572	4	293	97	36	0	1	0	0	0	427	1125	18	1	106	126	0		
2015. год.	2085	1859	1	414	185	58	0	2	1	0	0	660	1186	8	4	126	100	0		
2016. год.	2432	2224	18	449	244	70	0	1	2	0	0	766	1422	17	1	125	83	1		

Табела 1: Казнена политика основних судова пре примене ЗСНП-а²

Као што можемо видети, наведена табела нам даје статистички приказ казнене политике Основних судова у вези са кривичним делом насиље у породици, бројем лица за које је донета првостепена пресуда (осуђујућа/ослобађајућа) и врсти изречене санкције и то у периоду од 2012. године до 2017. године, дакле пре примене ЗСНП-а.

Уочено је да је број донетих првостепених пресуда варирао од године до године, али је остао у сличном опсегу, а слично је и са укупним бројем ослобађајућих пресуда. Што се тиче осуђујућих пресуда, њихов број се знатније разликовао током овог периода праћења. Па је тако запажено да је највише осуђујућих пресуда донето у 2016. години – укупно 2224, а најмање у 2014. години – укупно 1572 пресуде. Највише ослобађајућих пресуда је донето у 2013. године – укупно 210, а најмање у 2014. години – укупно 106 пресуда. Од напред наведених осуђујућих пресуда, највише је изречених кривичних санкција казни затвора и то у 2016. години – укупно 766, док је најмање изречено у 2014. години, свега 427 казни затвора. Такође је уочено да је од свих изречених санкција најмање изречених казни рада у јавном интересу. На првом месту по бројности су казне затвора, потом на другом месту су условне осуде, док треће место заузимају новчане казне и на последњем месту је рад у јавном интересу, који је изричан свега неколико пута у току једне године. Приметно је да је од укупно изречених затворских казни највише било оних у најмањем распону до шест месеци затвора.

² Подаци Министарства правде. Прикупљени подаци су обрађени у одсеку за аналитику Министарства правде и не представљају тајне податке.

4. МЕХАНИЗМИ ПОДРШКЕ И ЗАШТИТЕ ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ НАКОН ПРИМЕНЕ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

4.1. Мултисекторска сарадња надлежних државних органа, установа и институција

Мултисекторска сарадња између надлежних државних органа, установа и институција, пре свега између судова, јавних тужилаштва, полиције и центара за рад у циљу спречавања насиља у породици и пружању заштите жртвама, по први пут је прописана као обавезна ЗСНП–ом. Поред напред наведених институција и установа, добро је дошао и сваки вид проширене сарадње са другим установама чија је примарна надлежност пружање заштите у области образовања, здравства, дечије и социјалне заштите, као и са другим правним и физичким лицима и свима онима који могу да дају свој допринос на ову тему. Сви напред побројани субјекти су у обавези да одмах по сазнању о постојању породичног или партнерског насиља, то пријаве јавном тужилаштву или полицији, а у случају непоступања на поменут начин, запрећене су новчане казне као последица учињеног прекршаја.

Како заправо функционише ова међуресорна сарадња може се видети сумирањем праксе као и првим контактом жртве насиља са неком од установа које су у систему заштите и пружања подршке жртви. Па тако нпр. уколико жртва насиља која је задобила телесне повреде, након претрпљеног насиља прво потражи помоћ у полицији, уместо у некој од здравствених установа, полиција ће жртву, након узимања изјаве, упутити у здравствену установу, како би се извршио преглед и евентуално санирале повреде, али и како би се прописно направио извештај о претрпљеном насиљу. Извештај потом служи као доказ о задобијеним повредама у контексту породичног насиља и жртва га предаје полицији или надлежном јавном тужиоцу (Мирчић Чалуковић 2019). Суштина повезане сарадње између надлежних установа јесте да се обезбеди што делотворнија заштита жртвама насиља и тиме обезбеди сигурност и безбедност жртве, охрабрујући на тај начин жртву насиља да насилје пријави и да прихвати помоћ субјектата из система заштите. Најчешћи извор сазнања за учињено кривично дело насилје у породици је кривична пријава жртве, која се обраћа полицији из разлога што или тражи помоћ у решавању сукоба који је у току или спречавању будућих напада, или очекује задовољење правде односно

2). Сам поступак процене ризика може трајати најдуже осам часова, а процес започиње од тренутка када је учинилац доведен, од стране полицијског службеника, и задржан у просторијама организационе јединице полиције, где се и спроводи поступак процене ризика. Код процене ризика посебно се обраћа пажња на чињеницу да ли је потенцијални учинилац раније чинио насиље у породици или пак постоји могућност да га понови, да ли у свом поседу има оружје, да ли је претио убиством или самоубиством, да ли злоупотребљава психо-активне супстанце или болује од одређених психичких поремећаја и да ли жртва доживљава страх (чл. 14 –16). Поједини аутори (Коларић и Марковић 2022) поделили су сам процес процене ризика у три фазе и истакли да је један од најзаступљенијих фактора ризика дефинисан страх који жртва осећа, односно њена перцепција страха. Даље су извршили категоризацију осталих фактора ризика по учесталости по којој се јављају, па тако одмах после страха, иду следећим редом: да је могући учинилац раније или непосредно пре процене ризика чинио насиље, при томе се у обзир узима како званични извештај о осуђиваности, као и то да ли је учинилац раније био пријављиван за насиље у породици, иако поступак није покренут пред судом; уколико је узнемиравао жртву у ранијем периоду; претња жртви или члановима породице убиством или самоубиством; конзумирање алкохола и постојање криминалне прошлости учиниоца. Исти аутори су навели да „при процени ризика од насиља у породици, када се утврди ризик и дође до релевантних сазнања, у другој фази – фази анализе ризика, утврђују се фактори ризика који су прописани ЗСНП-ом и на крају се, у трећој фази, вреднује ризик и закључује да ли постоји непосредна опасност од насиља у породици“ (Коларић и Марковић 2022, 102). Поједини аутори сматрају да би узимање изјаве од жртве требало да буде „саставни део списка“, имајући у виду важност ове радње у оквиру процеса процене ризика (Синановић 2017, 107).

Након извршене процене ризика, надлежни полицијски службеник дужан је да одмах достави надлежном основном јавном тужиоцу, као и надлежном центру за социјални рад и групама за координацију и сарадњу извршену процену ризика и сва обавештења, о којима има сазнања, а тичу се насиља у породици или непосредне опасности од њега. У случајевима када надлежни полицијски службеник утврди да постоји опасност, али да она није непосредна, прослеђује све напред наведено јавном тужиоцу и центру за социјални рад.

4.3. Групе за координацију и сарадњу

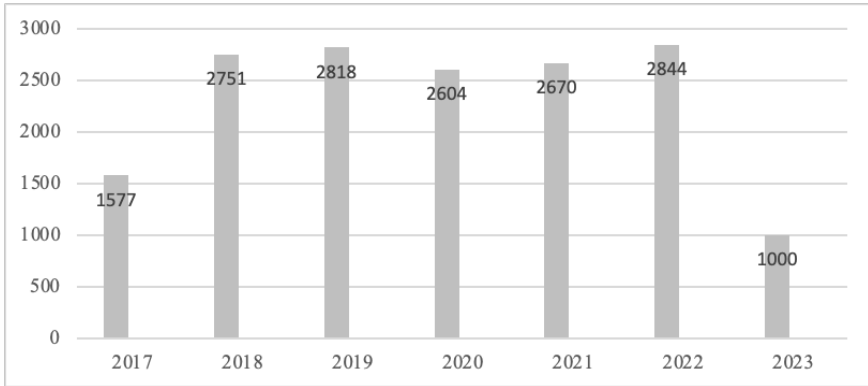
У циљу остваривања обавезне мултисекторске сарадње, ЗСНП је предвидео оснивање група за координацију и сарадњу (у даљем тексту: Групе) на подручју сваког основног јавног тужилаштва на територији Републике Србије. Оснивањем Група, створени су услови за хитну и делотворну заштиту и подршку жртвама насиља у породици. Њихова обавеза је да разматрају сваки појединачни случај насиља у породици, али уз услов да тај случај није окончан у грађанском или кривичном поступку, односно да не постоји правноснажна судска одлука о породичном насиљу које се разматра у оквиру Групе. Спектар кривичних дела у односу на које могу бити ангажовани чланови Групе, прописан је у самом закону. Према ЗСНП-у, Групе се састају најмање једном у 15 дана, оне у оквиру свог рада израђују индивидуалне планове подршке и заштиту жртви и предлажу мере за окончање судских поступака надлежном јавном тужиоцу (чл. 25).

4.3.1. Састав група за координацију и сарадњу

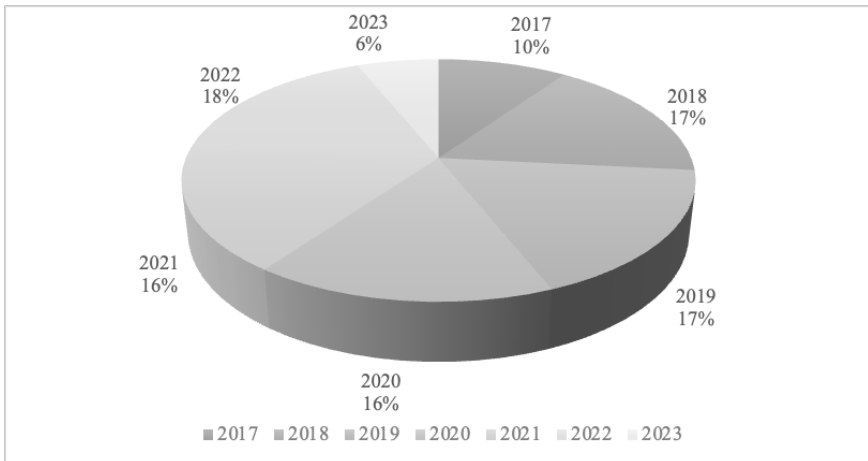
Састав Група прописан је ЗСНП-ом и њега у сталном саставу чине представници основних јавних тужилаштва, представници полицијских управа и центара за социјални рад, увек са подручја за које је надлежна и основана Група. Групом увек председава надлежни Основни јавни тужилац, сем у случајевима када се на састанцима разматра случај породичног насиља за кривична дела која су из домена надлежности Вишег јавног тужилаштва, у ком случају председава заменик Вишег јавног тужилаштва. Чланови Групе који учествују у својству представника јавних тужилаштва и полицијских управа морају обавезно проћи специјализоване обуке, које их квалификују, за поступање по ЗСНП-у (чл. 26). Важно је истаћи да састанцима, поред обавезног присуства представника напред побројаних субјеката, могу присуствовати и представници других установа и институција, уколико је њихово присуство неопходно ради прибављања потпуних информација о случају који се разматра.

4.3.2. Статистички приказ одржаних састанака

Статистички приказ одржаних састанака према подацима Министарства правде приказује динамику и проценат одржаних састанака група за координацију и сарадњу.

Графикон 1: Број одржаних састанака група за координацију и сарадњу у периоду јун 2017 – април 2023. године (приказ у апсолутним бројевима)

Графикон 2: Број одржаних састанака група за координацију и сарадњу у периоду јун 2017 – април 2023. године (процентуални приказ)

Из наведеног статистичког приказа видимо да је највише састанака одржано 2022. године – укупно 2844, односно 18% од укупно одржаних састанака Група, који су се одржавали од почетка примене ЗСНП-а, односно почев од јуна 2017. године, закључно са априлом 2023. године, када је вршен пресек стања. Током одржаних састанака размотрено је укупно 282.992 случајева насиља у породици.³ Тако је, од почетка примене ЗСНП-а размотрен следећи број пријављених

³ Подаци Министарства правде, које прати примену ЗСНП-а, а који се на месечном ниво добијају од Врховног тужилаштва.

случајева насиља у породици по годинама: 2017. године (почев од јуна па закључно са децембром) – 25.193; 2018. године – 46.834; 2019. године – 51.905; 2020. године – 45.805; 2021. године – 45.471; 2022. године – 50.430 и 2023. године (јануар, фебруар, март и април) – 17.354. Треба напоменути да се на састанцима разматрају новопријављени, текући и ванредни случајеви. Новопријављени случајеви су они о којима се по први пут разматра, док су текући случајеви раније разматрани на састанцима. Када су у питању ванредни случајеви, они су хитни и сложени, те се због своје природе разматрају приоритетно и то на ванредним састанцима Група. Пример за одржавање ванредног састанка може бити разматрање случаја насиља у породици, када је учинилац насиља лице са менталним сметњама, које је након пријављеног насиља хоспитализован и задржан у здравственој установи, па није било могуће изрицање хитне мере након процене ризика од стране овлашћеног полицијског службеника, јер је учинилац био хоспитализован (Заштитник грађана 2020).

4.3.3. Присуство жртава састанцима група за координацију и сарадњу

Жртва насиља, уколико жели и уколико се осећа психички способном, може присуствовати састанцима Група, како би дала свој допринос у анализирању случаја породичног насиља и изради индивидуалног плана заштите и подршке, као лице које је насиље претрпело. Уколико жртва жели да присуствује састанцима, центар за социјални рад обавештава јавног тужиоца који руководи радом Групе. Од изузетног је значаја активна сарадња са жртвом насиља, приликом израде индивидуалног плана, с обзиром на то да је жртва блиска са учиниоцем насиља, па самим тим може да укаже на негативне особине учиниоца насиља, на његове навике и тиме може значајно допринети да се донесу мере које би могле спречити продубљивање негативних последица породичног насиља. У ситуацијама када је жртва посебно указала члановима Групе да јој одређена организација цивилног друштва или удружење од самог почетка пружа помоћ, потребно је да представник поменуте организације или удружења буде позван да присуствује у делу састанка на коме се разматра случај те жртве, било да и сама жртва присуствује састанку, било онда када жртва не жели да присуствује састанцима. У првом случају, лице које присуствује заједно са жртвом на састанку јесте „лице од поверења“, док је у другом

случају, када жртва из неког разлога одлучи да не присуствује састанку, оно „посредник“, који посредује између групе и жртве (Мирчић Чалуковић 2019). У оба случаја дужност тог лица јесте да поступа у најбољем могућем интересу жртве, да обезбеди заштиту права жртве и њену потпуну безбедност. „С друге стране, када је то потребно ради неодољне делотворне заштите или подршке жртви, може се одржати и ванредни састанак Групе, који може предложити свако од сталних чланова Групе, али и представника из чл. 25. ст. 4. Закона. У том случају, састанак се одржава најкасније у року од два радна дана и њему, поред сталних чланова, присуствује и „повремени“ члан који је иницирао сазивање ванредног састанка“.⁴

4.4. Индивидуални планови заштите и подршке жртвама

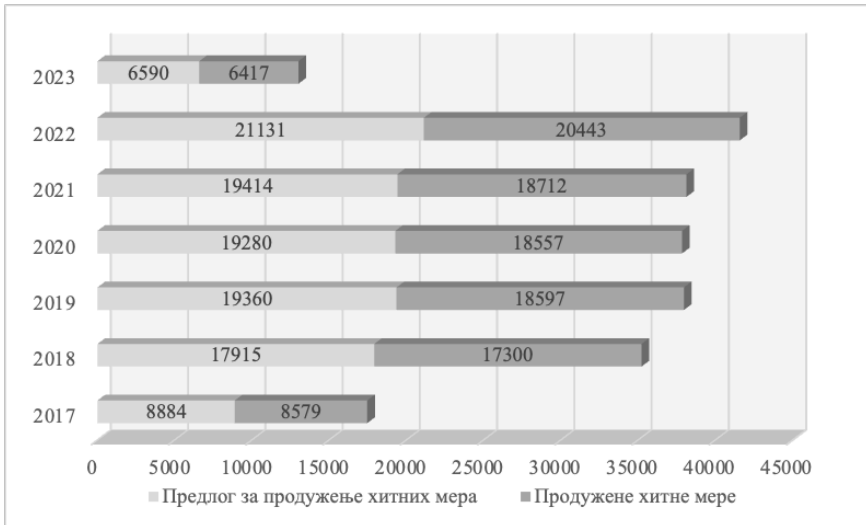
Финални резултат рада чланова у оквиру Групе јесте израда индивидуалног плана заштите и подршке жртви, као свеобухватног скупа мера које је потребно предузети од стране релевантних државних институција, у односу на конкретан случај насиља у породици. Индивидуални план се доноси и у случајевима извршених кривичних дела која су прописана ЗСНП-ом, када је потребно заштитити жртву. Поред мера које су предвиђене у циљу подршке и заштите жртви насиља, план одређује и рокове у којима се мере морају извршити од стране тачно одређених институција. Специфичност индивидуалног плана заштите и подршке огледа се у томе што је он наменски израђен за конкретан случај, односно прилагођен је потребама конкретне жртве, те тако нема типског индивидуалног плана, већ се они разликују од случаја до случаја. Законом је прописано да жртва, уколико је емотивно и физички способна, присуствује изради индивидуалног плана, а скуп мера се неретко односи и на остале чланове породице, уколико им је помоћ потребна (чл. 31). Тако се долази до закључка да сваки размотрени појединачни случај подразумева аутоматски и израду индивидуалног плана, па се може догодити да хитна мера није изречена, али да ипак по процени Групе постоји потреба за дефинисањем мера ради заштите безбедности жртве насиља. Обавезна израда индивидуалних планова, у пракси се показала на различит начин. Тако се „у неким Групама израђују за сваки новопријављени случај насиља, у неколико група само за случајеве са процењеним средњим и високим ризиком од непосредне опасности од насиља у породици,

⁴ Предлог за унапређивање рада група за координацију и сарадњу.

као и за случајеве у којима је процењен низак степен ризика од насиља, јер се извршилац насиља налази у притвору, док мањи број група планове израђује само када је процењен висок ризик од насиља”⁴⁴ и само у случајевима када су изречене хитне мере или притворски предмети (Заштитник грађана 2020, 16). О самој ажурности и раду Група најбоље говори укупан број израђених индивидуалних радова који, од почетка примене ЗСНП–а, а закључно са априлом 2024. године године, износи 101.308. Тако је, прве године примене (2017. године) урађено 5.600 индивидуалних планова, друге године (2018. године) урађено је 13.109, док је треће (2019. године) урађено 18.646, четврте (2020. године) укупно 16.923, пете (2021. године) 17.428, шесте (2022. године) 21.690, а током седме године (2023. године) праћења промене ЗСНП–а, израђено је 7.912 индивидуалних планова. С тим у вези, најпродуктивнија година је била 2022. година, у којој је урађено 21.690 индивидуалних планова.

4.5. Предлози за продужење хитних мера и продужене хитне мере од почетка примене Закона о спречавању насиља у породици

Доношењем ЗСНП–а полиција је добила нова овлашћења, а то је да након процене ризика изрекне хитну меру учиниоцу насиља, којег је претходно привела у просторије организационе јединице полиције. Према закону, хитну меру (привремено удаљење учиниоца из стана или привремена забрана учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој) изриче полицијски службеник у трајању од најдуже 48 сати, почев од уручења наређења а њу потом може продужити надлежни суд и то за 30 дана (чл. 21). Да би суд продужио хитну меру, потребно је да надлежни јавни тужилац поднесе предлог у року од 24 часа од часа уручења наређења лицу коме је мера изречена, под условом да приложи доказе који указују да постоји непосредна опасност од насиља у породици. Напред поменуте хитне мере се по правилу не изричу самостално, већ увек заједно, у исто време. Кршење хитних мера, представља прекршај за који се изриче казна затвора до 60 дана.

Графикон 3: Поднети предлози за продужење хитних мера и продужене хитне мере у периоду од 1. јуна 2017. године до 1. маја 2023. године

Према графикону, видимо да је најпродуктивнија била 2022. година. Тада је од стране јавних тужилаца поднето највише предлога за продужење хитних мера, укупно 21.131 и судови су продужили укупно 20.443 хитних мера. Можемо закључити да је од почетка примене ЗСНП-а, па све до 1. маја 2023. године, укупно поднето 112.574 предлога за продужење хитних мера, од којих је усвојено, односно продужено укупно 108.605, што нас доводи до закључка да су предлози за продужење били у потпуности основани, јер је процентуално гледано усвојено 96,5 % предлога.

5. СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА ЛИЦА ОСУЂЕНИХ ЗА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ ПРЕ И НАКОН ПРИМЕНЕ ЗСНП-А

Најпре ћемо приказати податке у вези са казненом политиком основних судова, у вези са кривичним делом насиље у породици, за период након доношења ЗСНП-а, а потом ћемо упоредити податке из табеле 1. и упоредићемо их са првих пет⁵ календарских година након

⁵ У табели 1 су анализирани подаци за шест календарских година, али је у статистичком приказу (графикон 4) приказано првих пет година након почетка примене ЗСНП-а, ради адекватнијег поређења података и усклађивања броја анализираних година из табеле 1 и табеле 2.

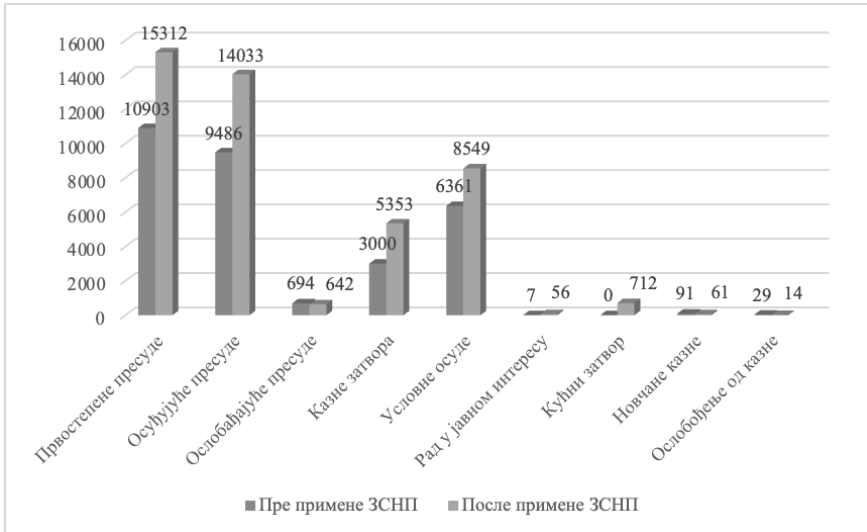
почетка примене ЗСНП-а, а то су следеће године: 2017. године (почев од јуна месеца), 2018, 2019, 2020. и 2021. година.

Највише осуђујућих пресуда донето је 2018. године – укупно 3.143 пресуде, а најмање 2022. године – 2.411 пресуда. Такође, највише ослобађајућих пресуда је донето 2019. године – 146, док је најмањи број ове врсте пресуда донет 2021. године – 117 ослобађајућих пресуда. Према бројности, у посматраном периоду је изрицано највише условних осуда, потом, на другом месту су казне затвора, затим следи рад у јавном интересу. Такође је уочено да је од свих изречених санкција најмање изречених новчаних казни. Можемо приметити да је од изречених кривичних санкција, код осуђујућих пресуда, највише изречено казни затвора и у 2022. години – 1.196 казни затвора, док је најмање изречено 2017. године – свега 975 затворских казни. Приметно је да је од укупно изречених затворских казни највише било оних у најмањем распону – до шест месеци затвора.

Основни судови – насиље у породици чл. 194.																			
Врста дела Насиље у породици (КЗчл.194)	Укупан бр. лица за које је донета привремена пресуда	СТРУКТУРА ОСУЂУЈУЋИХ ПРЕСУДА											Ослобађајуће пресуде	Озбијајуће пресуде	Окулимане имовинске користи				
		Укупан бр. лица за које је донета осуђујућа пресуда	Укупан бр. лица ослобођено од казне	БРОЈ КАЗНИ ЗАТВОРА												Условно осуде	Новчана казна	Рад у јавном интересу	
				РАСПОН КАЗНИ															
				До 6 месеци до 1 год.	Од 6 мес. до 1 год.	Од 1 до 3 год.	Кућни затвор	Од 3 до 5 год.	Од 5 до 10 год.	Од 10 до 20 год.	Од 20 до 40 год.	Од 30 до 40 год.							Укупно казни затвора
2017. год.	2919	2687	1	530	327	109	6	2	1	0	0	975	1703	8	0	117	115	0	
2018. год.	3414	3143	2	567	372	89	63	4	1	0	0	1096	2027	10	8	135	136	0	
2019. год.	3164	2903	3	470	309	107	134	14	2	0	0	1036	1839	14	11	146	115	0	
2020. год.	3019	2758	4	445	304	156	220	3	2	0	0	1130	1594	12	18	137	124	0	
2021. год.	2796	2542	4	404	261	153	289	6	3	0	0	1116	1386	17	19	107	147	0	
2022. год.	2654	2411	10	403	276	178	320	15	4	0	0	1196	1162	13	30	120	123	0	

Табела 2: Казнена политика Основних судова након примене Закона о спречавању насиља у породици⁶

⁶ Подаци Министарства правде. Прикупљени подаци су обрађени у одсеку за аналитику Министарства правде и не представљају тајне податке.

Графикон 4

Посматрајући графикон број 4 где су статистички упоређени подаци из табеле 1 и табеле 2, који говоре о броју и структури донетих првостепених пресуда, везано за кривично дело из чл. 194 КЗ-а, у периоду пре и после почетка примене ЗСНП-а, можемо уочити да је након доношења овог закона знатно повећан број донетих првостепених пресуда, и то за око 50%. Такође, број донетих осуђујућих пресуда је у знатном порасту него што је то био случај са годинама које су претходиле примени овог закона. Доношење и почетак примене ЗСНП-а једино није утицао на опсег донетих ослобађајућих пресуда, с обзиром на то да се њихов укупан број занемарљиво променио. Од напред наведених осуђујућих пресуда, у контексту изречених кривичних санкција, највећи пораст након доношења овог закона је примећен код казни затвора и условних осуда, а потом и код кућног затвора и рада у јавном интересу. Када је у питању санкција кућног затвора, иста у периоду пре доношења закона уопште није изрицана, док је у посматраном периоду након доношења ЗСНП-а изречена 712 пута.

6. ЗАКЉУЧАК

Дакле, из приложеног се може закључити да је ЗСНП знатно утицао на поштравање казнене политике у нашем кривичном законодавству као и у бројнијем процесуирању учинилаца кривичног дела из чл. 194. КЗ-а. Повећан број кажњених учинилаца кривичног дела, односно лица који су извршили насиље у породици говори у прилог томе да је последично осигурана и потпунија и адекватнија заштита жртвама које су претрпеле породично насиље. Напред поменуто јесте циљ ради чијег остварења је и донет превентивни ЗСНП, те је идеја била да се кроз превенцију, између осталог обезбеди и доследна примена релевантних законских норми.

Насиље у породици представља један од најтежих облика кршења основних људских права и слобода, и његова глобална распрострањеност је изузетно велика и нажалост подаци показују да нема тенденцију да потпуно нестане. Стога је потребно непрестано указивати на штетне последице ове девијантне друштвене појаве, а посебно по учиниоца који ће за учињено насиље бити процесуиран и санкционисан у складу са казненом политиком прописаном нашим позитивним законодавством.

Пракса нам је показала да овај закон има извесних мањкавости које се могу превазићи унапређењем постојећег законског текста, кроз будуће измене и допуне ЗСНП-а.

ЛИТЕРАТУРА

Бугарски, Татјана. 2018. Борба против насиља у породици у пракси надлежних органа у Новом Саду. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 95 – 121.

Жегарац, Невенка. 2015. *Од проблема до прилика у вођењу случаја: Приручник за практичаре*. Београд: Факултет политичких наука, Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду.

Коларић, Драгана и Марковић, Саша. 2022. Анализа досадашње приме Закона о спречавању насиља у породици. *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, 70(1), стр. 193 – 230.

Коларић, Драгана и Марковић, Саша. 2018. Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици. *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, 66(1), стр. 45 – 71.

Марковић, Саша. 2017. Нови Закон о спречавању насиља у породици и заштита права на живот, *Правни живот*, 2(9), стр. 249 – 264.

Мирчић Чалуковић, Горјана. 2019. *Зашто морамо заједно против насиља у породици: Одговори на недоумице и дилеме у поступању надлежних институција у циљу заштите и подршке жртвама насиља у породици*. Београд: UNICEF, UN Women, UNFPA и UNDP, у партнерству са Владом Републике Србије, на челу са Координационим телом за родну равноправност.

Синановић, Биљана. 2017. „Заштита права жртава насиља у породици у кривичном поступку и поступку за спречавање насиља у породици“. У Снежана Андрејевић (ур.), *Билтен Врховног Касационог суда* (стр. 91 –109). Београд: Intermex.

Стојановић, Јелена (ур.). 2020. *Посебан извештај Заштитника грађана о раду група за координацију и сарадњу на подручју града Београда*. Београд: Заштитник грађана.

Шкулић, Милан. 2009. *Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиље у породици– нека спорна питања и дилеме*, Београд: АТЦ Београд.

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС* бр. 98/2006 и 115/2021, Одлука о проглашењу Уставног закона за спровођење Акта о промени Устава Републике Србије – Амандмани I – XXIX – *Службени гласник РС*, бр. 16/2022.

Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Породични закон, *Службени гласник РС*, *Службени гласник РС*, бр. 18 од 24. фебруара 2005, 72 од 28. септембра 2011 - др. закон, 6 од 22. јануара 2015.

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

Закон о спречавању насиља у породици *Службени гласник РС*, бр. 94/2016 и 10/2023 – др. закон.

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља према женама у породици и у партнерским односима за период 2011 – 2015. године, *Службени гласник РС*, бр. 27/2011.

ИНТЕРНЕТ И ОСТАЛИ ИЗВОРИ

UNDP, „Primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici“. https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/primena-zakona-o-spreavanju-nasilja-u-porodici-.html , приступљено (07.06.2023).

„Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима“. <https://www.sigurnakuca.net/sites/default/files/inline-files/LjubicastiTekst.pdf> (27.10.2024).

Bojana Šćepanović

VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF THE LAW
ON THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE

Resume

This article reviews the victimological aspects of the Act on the Prevention of Domestic Violence, which indicate that in order to achieve complete and adequate protection of victims of domestic violence, timely multisectoral cooperation of all relevant institutions and institutions that apply this Act is necessary. The positive effects of this approach have been reflected in more frequent reports of domestic violence and in more adequate protection and support for victims of violence. In order to consider the aspect in question, the article includes an overview of the criminal policy of the courts before and after the application of the Act on the Prevention of Domestic Violence. Through the presented statistics, the author has shown that consistent application of the law and adequate support to victims has resulted in the establishment of greater legal certainty. Thus, the cause-and-effect relationship between the victims' trust in the competent institutions, i.e. reporting violence, on the one side, and sanctioning the perpetrators of violence, on the other, is emphasized. Statistical analysis of persons convicted of the criminal offense of domestic violence before and after the application of the Act on the Prevention of Domestic Violence, shows us positive aspects of this preventive law, through an increase in numbers of prosecuted perpetrators of the criminal offense of domestic violence.

Keywords: mechanisms of support and protection of victims of domestic violence, Act on the Prevention of Domestic Violence, risk assessment, emergency measures, penal policy of the Basic courts.